میاشتنی

پښتو

پاکستان

"گولډن جوبلي"

نمبر

جولائی، اگست ۱۹۹۷ء

پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي

۳۳	نیمګړې تصویر (نظم)	اسرار د طورو	۲۱۱
۳۴	د ازادۍ نه پس په پښتو افسانوي ادب کښې د پاکستانې معاشرې مقام	رحیم شاه رحیم	۲۱۳
۳۵	د پاکستان په ازادۍ کښې د خدائي خدمتګارو رول	محمد اقبال اقبال	۲۲۳
۳۶	د پاکستان حال په خپله ژبه	عارف الله اظهر	۲۳۶
۳۷	نظم	ګل محمد بیتاب	۲۳۹
۳۸	قائد اعظم په صوبه سرحد کښې	سعادت سحر	۲۴۱
۳۹	پیر مانکي شریف محمد امین الحسنات او پاکستان	پروفیسر سید وقار علي شاه	۲۴۵
۴۰	د ازادۍ په جدوجهد کښې د پښتنو لیکوالو برخه	صاحب شاه صابر	۲۷۱
۴۱	پاکستان (نظم)	سلیم مروّن	۲۷۸
۴۲	میاں فضل الرحمن د تحریک پاکستان یو سرګرم او متحرک کارکن	میاں عنایت الرحمٰن	۲۷۹
۴۳	د سوات غرونه د ازادۍ بابونه	محمّد پرویش شاهین	۲۸۴
۴۴	زما ګرانه پاکستانه	محمّد مسلم خان تنها	۲۹۰
۴۵	د پاکستان د ازادۍ په باره کښې د پښتو لیکلي شوي کتابونه	سرفراز خان مروت	۲۹۲
۴۶	زما جانان وطنه	سمسور اتمان خېل	۳۰۸
۴۷	ورمبې دور د کال سنه ۱۹۴۷ء نه تر سنه ۱۹۵۸ء پورې	سلطان روم صوفي	۳۱۰
۴۸	د پاکستان تحریک قدم په قدم	وجاهت نګار	۳۱۶
۴۹	زمونږ د صوبې د جوړېدو د ارتقا تاریخي عمل	انور خان دیوانه	۳۲۰

پروفیسر سید وقار علي شاه (کاکاخېل)

پیر مانکي شریف محمد امین الحسنات او پاکستان

په ۱۴ اګست کال ۱۹۴۷ء د پاکستان په نوم یو نوے اسلامي مملکت د دنیا په نقشه راوبرېښېدو - ددې وطن د حصول د پاره خلقو ډېرې قربانۍ ورکړې دي په پښتونخواه کښې نورونه علاوه تحریک پاکستان کښې یو بې غرضه، بې لوټه او مخلص مشر محمد امین الحسنات د پیر مانکي شریف په نوم پېژندے شي هم را وړاندې کېږي دغه مضمون کښې د پیر مانکي خاندانۍ پس منظر، په سیاست کښې د لچسپي د پاکستان د جوړېدو د پاره د هغه خوارۍ او د پاکستان د جوړېدو نه پس د هغه سره د هغه وخت د حکومت د واکدارانو په سلوک به رڼا اچولے کېږي ۔

د دله زاکو یوه څانګه په ۱۵۹۱ء کښې د چارسدې په پړانګو نومي ځاے کښې مېشته شوه - په دې کورنۍ کښې یو غړي محمد یوسف د خپل قابلیت په وجه شهرت او موندلو - د محمد یوسف په اولاد کښې څینې کورنۍ د پړانګو نه را اووتې چې په کښې یو ټبر په اکوړي (نوښار) کښې آباد شو - په دې ټبر کښې د ضیاء الدین په کور کښې په کال ۱۸۰۷ کښې عبدالوهاب پېدا شو - هم دا عبدالوهاب مخکښې د پیر مانکي په نوم شهرت موم‌ي - په باچاهۍ لاره د سکانو د شوکو د لاسه ددې ټبر ګذران ګران شو - دوي د اکوړي نه کډې اوچتې کړې او په بدرښو کښې مېشته شول

شیخ عبدالوهاب دیني تعلیم د خپل پلار نه حاصل کړو - څه موده پس د بدرښو نه را اووتل او په دهېرۍ کټي خېل نومي کلي کښې مېشته شول - دلته عبدالوهاب د "دهېري ملا" په نوم شهرت او موند - دېر په کې شمېر کښې ورته دالته خلق راتلل او دده مریدان کېدل - د او بود کمي په وجه په خلقو د کابل سیند چې ورسره نژدو بهېږي

نه اوبهٔ راوړلي - شیخ عبدالوهاب په قادریه سلسلې کښې د اخوند عبدالغفور چې په سېدو بابا مشهور وو، مرید وو - یو ځل د خپل پیر سره ناست وو چې د اوبو د کمې ذکر را غلو - هغهٔ ورته اووئیل چې په ختیکو کښې ځان ته چرته داسې ځائے اوګوره چې اوبهٔ په کښې ډېرې وي د نوښارنه د سوېل په طرف دیوکلي مانکي ئې واوریدل چې اوبهٔ په کښې ډېرې وې شیخ سره د خپلو مریدانو او تبر د ډهیری کټي خېل نه د اېو رته شول او په مانکي کښې میشته شول - د شیخ په وجه دا کلے چې اول د مانکي په نوم پېژندے شو اوس خلقو په مانکي شریف اوبللو او د شیخ عبدالوهاب او لاد د پیر مانکي شریف په نوم اوپېژندلے شو -

د شیخ مریدان په خواؤشا علاقو کښې خوارهٔ شول - دوئ به د خپل پیر ... وېنا مطابق د "امربالمعروف" او "نهي عن المنکر" تلقین کولو - خلق به ئې د خلاف شریعت د کارونو نه هم منع کول - او ورته به ئې د ډېرې ساتلو نصیحت کولو - شیخ او د هغهٔ مریدان د نشو سخت مخالف وو عن تردې چې نسوار او چیلم ئې هم نهٔ منلو - د وخت د ډېرو نورو علماؤ په شان شیخ هم د انګریزي تعلیم مخالفت کولو - ددې یوه غټه وجه دا هم وه چې د هغه وخت انګریزي تعلیم د عیسائیت د تبلیغ نه ډک وو او استاذان ئې هم اکثر پادریان وو - شیخ عبدالوهاب په ۲۸ - ۲۹ اکتوبر ۱۹۰۴ء په حق اورسېدو او هم په مانکي شریف کښې خاورو ته اوسپارلے شو -

د عبدالوهاب نه پس د هغه زوے عبدالحق په مسند کښېناستو - دا عبدالحق د ثاني صیب په نوم پېژندے شي ثاني صیب ۲۴ کاله د پلار په مسند تېر کړل او په ستمبر ۱۹۲۸ء کښې په حق اورسېدو - هغه هم په مانکي شریف کښې ښخ کړے شو - د ثاني صیب نه پس د هغه زوے صاحبزاده عبدالرؤف د پلار ځائے سنبال کړو - د شپږ و کالو نه پس عبدالرؤف هم په کال ۱۹۳۴ء کښې په حق اورسېدو او د دهٔ په ځائے د دهٔ ۱۲ کلن زوے محمد امین الحسنات (پېدائش یکم فروري ۱۹۲۲ء) په ګدۍ کښېناستو - امین الحسنات (چې مخکښې به د پیر مانکي په نوم یادېدې) دیني تعلیم د هغه وخت د یو نوموړي عالم مولوي عبدالحنان نه حاصل کړو - په وړوکوالي کښې وربا ندې غټ بوج راغلو ولې د پلار نیکهٔ ګدۍ ئې په ښهٔ طریقه سنباله

کړه - کله چې په سیاست کښې ورداخل شو نو هلته يې هم خپل نوم روښانه کړو -
مخکښې مونږ پاڼو کښې به د محمد امين الحسنات د سیاسي ژوند يو جائزه اخستلے کېږي او
دده هغه کوششونه او کړاوونه به په ګوته کېدے شي کوم چې ده په پښتونخواه
کښې د پاکستان د تحريک په سلسله کښې کړي دي -

په سیاست کښې دلچسپي او د جمعیت الاصفیا قیام

په عملي سیاست کښې دراتلو نه وړاندې هم د امين الحسنات دا خواهش وو چې د قيام
او د وطن ښېګړې د پاره د تمام مشرانو ته وړاندې راتلل پکار دي - د مانکي د
پیرانو په نظر کښې د باچاخان سیاست د غندنې قابل وو ځکه چې د دوئ په خيال
د خدائي خدمتګارانو د کانګرس سره ملګرتیا د "کفر ملګرتیا" وه - د دوي په خيال
باچاخان او د هغه ملګرو کانګرس ته د پښتنو په دې وطن کښې د خپل ځان منظبوطولو
موقعه په لاس ورکړه . د دوئ په نظر کښې د مسلمانانو دشمنان هندوان وو ر د لته
به دا.ې ځايه نه وي کله اوليکم چې د دوي ذهن د هندوستان د نورو صوبو د
ملايانو سره مطابقت خوړو د چا په خيال چې هندو د فرنګي نه زيات د اسلام
دشمن وو) د پښتونخوا اکثر علماء لکه د خدائي خدمتګارو په دې قائله وو
چې زمونږ دشمن فرنګے دے او په هر حال چې وي د دوئ د غلامۍ نه ځان خلاصول
پکار دي - په دې علماء کښې نومړي پاونده ملا ، سيد اکبر ، سنډاکي مولوي صيب
هډې مولوي صيب ، مستانه ملا ، عزيرګل مولوي صيب او د ترنګزو حاجي صيب شامل
دي د دوئ نه علاوه د سلمې پېړۍ تر نیمايي پورې يوه بل مجاهد چې نن يې
هم د وزيرستان غرونه د ميړانې او توږنې شهادت ورکوي ، هغه فقير ايپي دے -
دې نومړو د فرنګي په ضد مبارزې کړي دي او داسې يو هم مثال نشته چې دوئ
لکه د پنجاب او د سنده د علماؤ د حکومت (فرنګي) نه لوے لوے خطابونه او
جاګيرونه اخستي دي - د دوئ په سیاست کښې او د باچاخان په سیاست کښې
هيڅ خاص فرق نه وو د وطن آزادي او د فرنګي استعمار نه ځان خلاصول د دوارو

مقصد وو ـ که څهٔ فرق وُنه وَو چې اولنو ذکر شوو علماوُ دا کار د وسلې په زور کول غوښتل او باچاخان او خدائي خدمتګارانو هم دا ځینې په عدم تشدد اخستل غوښتل هم دا یوه غټه وجه ده کهٔ سړے د خدائي خدمتګار تحریک جاج واخلي نو په کښې به ې شمېره علماء چې پکښې مولانا غلام رسول، مولوي محمد اسرائیل او عبدالله شاه صاحبزاده شامل دي، په شان نور لوئے لوئے علماء پکښې هم موندلے کېږي ـ کهٔ هر څو فرنګي او د هغهٔ تالي څټو ډېر کوشش اوکړو چې په څهٔ طریقه د خدائي خدمتګاران د روس د بالشویکو ملګري ثابت کړي، هغوئ په دې خپل کوشش کښې ناکامه شول او غټه وجه ئې په خدائي خدمتګار تحریک کښې د دومره لوئے تعداد کښې د علماوُ وو ـ دا خبره په دې ځائے لنډول غواړم ـ مقصد مې د دې لیکلو نه صرف دا دے چې د مانکي د پیرانو د باچا خان او خدائي خدمتګارانو سیاست ته د کړکې په نظر کتل او دا کوشش ئې کولو چې په څهٔ طریقه د باچا خان دوئ مخالف په یو ځائے راغونډ کړي ـ

په دې لړ کښې امین الحسنات ډېرې دورې اوکړې تر وزیرستان پورې اورسېدو ـ هسې خو د جلسو رنګ اسلامي وو ولې اصلي مقصد ئې دا وو چې خپل هم خیال علماء په یو ځائے راغونډ کړي ـ لا تر دې وخت پورې پیر صېب په عملي سیاست کښې د برخې اخستو په حق کښې نهٔ وو ـ خو د پړاو د مرکزي هندوستان حالاتو هغه په دې مجبور کړو چې په عملي سیاست کښې دې د مسلمانانو د ښکړې د پاره حصه واخلي او سیاسي مېدان ته دې راوځي ـ

امین الحسنات د کانګرس د "هندوستان پرېږدئ" تحریک د وخت نه دا فیصله اوکړه چې اوس هغه ته صرف تر دیني معاملاتو ځان محدوده ول نهٔ دي پکار او په څهٔ طریقه دې سیاست ته راوځي هغهٔ ته د کانګرس دا تحریک په خلا کښې د هندو راج قائمول ښکارېدل ـ هغهٔ دا غوښتل چې په څهٔ طریقه دې د مسلمانانو د ښکړې د پاره کارکونکي سیاسي ډلې سره رابطه جوړه کړي ـ الله تعالی ورته دا موقعه د شملې کانفرنس (۱۹۴۵) په وخت پیدا کړه ـ د دویم جهاني جنګ په دوران کښې د هغه وخت حکومت برطانیه د هندوستان د کشالې د حل

د پاره مختلف تجويزونه او وفدونه راليږل د کرپس مشن (مارچ ۱۹۴۲ء) نه پس قابل ذکر شمله کانفرنس ۱۹۴۵ء دے. په ۲۵ جون دا کانفرنس شروع شو. د آل انډيا نېشنل کانګرس او آل انډيا مسلم ليګ نه علاوه نورو نمائنده سياسي ډلو ته هم په کښې بلنه ورکړے شوې وه. ډېر زر د کانګرس او مسلم ليګ اختلافات د وائسرائے د ايګزيکټيو کونسل د مسلمان اراکينو په مسئله راڅرګند شول. د مسلم ليګ مشر قائد اعظم محمد علي جناح دا مطالبه اوکړه چې مسلم ليګ د هند د مسلمانانو واحد نمائنده جماعت دے دې د پاره د کونسل د مسلمان اراکينو نامزدګي به دوي کوي. کانګرس د مسلم ليګ په دې مطالبه دا اعتراض اوکړو چې ليګ د ټولو مسلمانانو نمائندګۍ دعوی نۀ شي کولے ځکه چې پنجاب او نورو ځنې مسلم اکثريت صوبو کښې د دوي حکومت نشته. خاص توګه باندې ئې ورته د پښتونخوا مثال ورکړو. هلته د کانګرس وزارت وو او وزير اعلیٰ ئې ډاکټر خان صاحب وو. خو دوي هم دومره سوچه مسلمانان وو څومره چې د هند نور مسلمانان دعوی کوي. قائد اعظم په دې اونښتو او نتيجه د کانفرنس په ناکامۍ اووته. جناح صيب به شمله کښې څو ناکام شو ولې د ډېرو تعليم يافته مسلمانانو زړونه ئې اوګټل. د پښتونخوا په ليکيانو دې ډېر ښۀ اثر اوغورځولو او د چارسدې د يو ليکي وکيل محمد زمان ايډووکيټ د وينا مطابق د صوبې د مسلمانانو سترګې وازې شوې او اوس به دلته ليګ کښې پوره انقلاب راشي. د صوبې ګورنر سرجارج کننګهم هم خپل يو رپورټ کښې وائسرائے هند ته اوليکل چې اوس ډېر تعليم يافته زلمي دلته د مسلم ليګ او د پاکستان خبرې کوي او د هندوانو نه کرکه ئې ورځ په ورځ زياتيږي.

دلته کښې لږ ذکر کۀ د پښتونخوا د مسلم ليګ اوشي نو يقيناً چې بې ځايه به نۀ وي. په پښتونخوا کښې موجوده سياسي بېدارۍ د شلمې پېړۍ د شروع نه پېدا شوې وه. په قامي کارونو کښې دوه هندوانو د پېښور ښار امير چند بموال او د يار حسين صرافۍ پنډت رام چند خپل ځانونه څرګند کړل. په مسلمانانو کښې هم يو څو تعليم يافته زلمي په پېښور ښار کښې جمع شول او د قاضي مير احمد خان په بالاخانه کښې په کال ۱۹۱۲ء کښې د مسلم ليګ اغاز اوکړو. په دې مسلمانانو

کښې درو میے میاں عبدالعزیز، علي عباس بخاري، قاضي عبدالولي، قاضي میر احمد خان
او حکیم محمد امین وو۔ میاں عبدالعزیز ددې نوي تنظیم مشر شو او علي عباس یې سیکرټري
شو۔ خو پوهاوي دوي کوزه په هند کښې د لیګ په کال ټه جلسو کښې شرکت کولو او بیل
خوا یې دا ثابته کړه چې د پښتونخوا سیاست ځان له خپل خصوصیتونه لري۔ په
هندوستان کښې د مسلم لیګ په سیاسي پروګرام کښې د حکومت وخت سره وفاداري شامله
وه ولې د پښتونخوا دا لیګیان د فرنګیانو د سر تکاوان وو۔ د اسلام په نوم شروع کیدونکي
ټولو تحریکونو کښې به دا لیګیان ډیر چانه ځکښې شاملیدل۔ علي عباس بخاري (چې په
آکسفورډ یونیورسټۍ کښې یې سبق ویلے وو) څرګه رابطې نه صرف د هندوستان سیاسي
مشرانو سره بلکه په انګلستان کښې هم خپلو ملګرو سره لرلې۔ هغه چې به کله خپله صوبه
کښې د فرنګي څه بې انصافي اولیده نو زر به یې خبر خپلو ملګرو ته انګلستان ته
واستولو۔ ددې د لاسه د صوبې واکداران دومره تنګ شو چې دے یې ونیونے او بللو
او څه موده یې کامبیور (نخوانے کیمبلپور او سنے اټک) کښې بندیوان کړو۔ د پښتونخوا
دا مسلم لیګ فرنګي او نه د غملے شو او ډیر زر یې پرې ګذار اوکړو۔ صوبائي لیګ یې
خلاف قانون کړو ځنې لیګیان یې بندیوان کړه څوک لاړل کوز هندوستان کښې ورک شول
او ډیره موده پس بیا را څرګند شول۔ بخاري او قاضي عبدالولي دواړه او تښتیدل افغانستان
ته او هلته یې د فرنګي په ضد مبارزه جاري او ساتله ددې ګذار نه پس تر ډیره موده
بیا چا د لیګ نوم په پښتونخوا کښې نه شو اخستے۔ ډیره موده پس چې کله د ۱۹۳۵ د
ایکټ لاندې د عام انتخاباتو اعلان او شو نو د مسلم لیګ صدر محمد علي جناح (چې لا
قائد اعظم شوے نه وو) د نورو صوبو په شان په اکتوبر ۱۹۳۶ء کښې پښتنو ته هم
دا غلو۔ ولې د مسلمانانو د کلهم اکثریت په دې صوبه کښې هیڅ څوک د مسلم لیګ په ټکټ
اودریدو ته تیار نه وو۔ د کانګرس په وړومبي وزارت (۱۹۳۷ - ۱۹۳۹) کښې د کانګرس
وزیراعلیٰ ډاکټر خان صیب او د هغه ملګرو د حکومت واګې په لاس کړې او وړومبے
ګذار یې په نوابانو جاګیردارانو او د فرنګي په تالي څټو اوکړو د دوي د زور د ماتولو
د پاره یې ډیر اقدامات اوکړه چې تفصیلات یې دلته نه شي بیانیدے۔ نو دا ټولے بلکه
چې را وپیښ شو د صاحبزاده عبدالقیوم خان د مرګ نه پس لکه چې دوي ته د کانګرس مقا

په يوځای کول ګران وو نو د خپل حقوقو د حفاظت دپاره ئې د نوي داړوندي کړے شوي مسلم ليګ ملګرتيا اوکړه او په اسمبلۍ کښې د ننه هم د صاحبزاده عبدالقيوم د پارټۍ مشر سردار اورنګزيب خان ئې د مسلم ليګ د پارټۍ د اسمبلۍ مشر کړو۔

په داسې حالاتو کښې ددې نوابانو او جاګيردارانو په لوئ تعداد کښې په مسلم ليګ کښې شموليت ددې پارټۍ نوم دومره بدنام کړو چې د هغه وخت د صوبائي مسلم ليګ د جنرل سيکرټري مياں ضياء الدين د وينا مطابق د ليګ د مشرانو کار صرف دا وو چې په کڼ شمېر کښې په خپلو موټرو کښې يو ځائے ته لاړ شي هلته خوراکونه اوکړي او واپس شي ځکه خو ورته ناقدينو د مسلم ليګ په ځائے "موټر ليګ" هم وئيل د عام سړي په نظر کښې مسلم ليګ صرف د لويو نوابانو او سرمايه دارانو ټولے پاتې شو چې د دوي په کښې هيڅ آواز نۀ شو اورېدے۔ ليګ په کوز هندوستان کښې د هندوېه ضد سياست کولو او دلته "د هندوانو زياتے" يا "د هندوانو ظلمونه" داسې قسم خبرو پورې به خلق خاندل۔ د خدائي خدمتګارو د کاميابۍ يوه غټه وجه دا هم وه چې هغوي خو د فرنګي په ضد سياست کولو او ليګ دلته ناکامه ځکه وو چې هغوي د هندوېه ضد سياست کولو او دا خبره خلقو به هسې په خندا وړوله۔ هم دا وجه ده چې ليګ که هر څو د پاکستان په نوم هم سياست کولو کوشش اوکړو خو اول ناکامه شوے وو۔

نو   د شملې کانفرنس د ناکامۍ او دهغې په پښتو خوا د اثراتو خبره مې کوله۔ اوس دلته تعليم يافته خلقو د مسلمان دپاره ځان له وطن پاکستان کښې د ليچسپي اخستل شروع کړل لکه د نورو ډېرو خلقو امين الحسنات هم د شملې خبرو اترو ته په غور او فکر کتل۔ هغه د شملې واقعاتو په دې نتيجه اورسولو چې د هند د مسلمانانو بښېګړه اوس بغير د پاکستان نه په بل څۀ شي کښې نشته۔ او دا پاکستان به هم مسلم ليګ ګټي هغه دا فيصله اوکړه چې اوس علماء ته هم د پاکستان او د مسلم ليګ مرسته کول پکار دي ځکه چې هسې نه د فرنګي د غلامۍ نه پس چرته د هندو د بادارۍ لاندې راګير شو هم دا وخت وو چې امين الحسنات د قائد اعظم د سياست قائله شو او دا ئې غوښتل چې په هره طريقه چې وي چې د قائد اعظم او مسلم ليګ ملګرتيا اوکړي چې د هند مسلمانان د هندوانو د ظلم نه خلاص شي۔ او دوي ځان ته خپل وطن د پاکستان په نوم اوګټي۔

پیر مانکي صیب دې کار ابتداء هم د خپل کلي مانکي شریف نه اوکړه - د هندوستان هم خیال علماؤ ته ئې مانکي ته د را تګ بلنه ورکړه چې کومو مشهورو علماؤ په کښې ګډون اوکړو - په دوي کښې قابل ذکر مولانا شبیر احمد عثماني، مولانا عبد الحامد بدایوني، پیر جماعت علي شاه، پیر صیب آف تونسه شریف، پیر صیب کوبوغه شریف، پیر زکوړي شریف، مولانا بادشاه ګل اکوړې، فقیر عبدالواسع (بنون) وغیره شامل دي علماؤ دې ورځې خپلو کښې په بحث او مباحثو تیرې کړې او بیا په دې متفق شول چې اوس د هندوانو مقابلې د پاره د خپلو کوښښونو راوتل پکار دي - دوي فیصله اوکړه چې د یو منظم توګي په حیث علماؤ ته په شریکه کار کول پکار دي - د یو جماعت د جوړولو اعلان اوشو چې نوم ئې جمعیت الاصفیاء کېښودے شو - په ۱۳ اکتوبر ۱۹۴۵ء د جمعیت الاصفیاء ورومبے اجلاس په مانکي کښې اوشو - سجاده نشین چوره شریف خپل صدارتي خطبه کښې د پښتونخوا په سیاست یو اوږد بحث اوکړو هغه په خدائي خدمتګارو یو اوږد تنقید اوکړو - د صوبې مسلم لیګیان ئې هم اونهٔ بخښل - هغهٔ د "مذهبي پاکستان" پوره پوره مرسته اوکړه ځکه چې د هغه په خیال کښې پاکستان مذهبي نهٔ وي نو بیا دوي ته په هندوستان او پاکستان کښې هیڅ فرق نهٔ وو په دغه موقعه دوي دا فیصله اوکړه چې علماء به په راتلونکو انتخاباتو کښې د لیګ د امیدوارانو لګک او مرسته کوي خو دوئي به هم د علماؤ سره دا وعده کوي چې دوئي به د شریعت په ضد هیڅ قسم قدم نهٔ پورته کوي هلته موجوده علماؤ په متفقه فیصله امین الحسنات د دې جمعیت صدر کړو - امین الحسنات خپل صدارتي خطبه کښې اوفرمائیل لکه چې ښکاره ده د مسلمانانو د حقوقو حفاظت یو مسلم لیګ په صحیح طور کولے شي - یقیناً چې په راتلونکي انتخاباتو کښې به مونږ د لیګ سره پوره پوره مرسته کوؤ لیګیان به هم زمونږ سره دا وعده کوي چې د مسلم لیګ سیاست به د اسلامي شریعت نه خلاف نهٔ وي - د لیګ سیاست به په اسلامي طریقه کولے کیږي - مسلم لیګ به بالکل هیڅ داسې قوانین نهٔ پاس کوي چې د اسلام په ضد وي د مسلم لیګ .. پاکستان به مذهبي پاکستان وي هر کله چې علماء د دې په حصول کښې کامیاب شي نو په پاکستان کښې به قانون د شریعت قانون وي

دا ټول شرطونه امین الحسنات قائد اعظم ته واستول - ورسره ئې ورته دا هم

اولیکل چې موږ د اسلام خدمت کوو نو دا څه د ذاتي لالچ یا خپل غرض د پاره نه کوو
بلکه دا صرف او صرف د هندوستان د مسلمانانو د بېګړې د پاره کوو - قائد اعظم چې کله
دې نه خبر شو چې د پښتونخوا علماء د لیګ مخالفتیاته تیار شو نو یو اوږد خط ئې
د پیر مانکي په نوم اولیکلو - خپل د ۱۸ نومبر ۱۹۴۵ء په دې خط کښې قائد اعظم د
هندوستان مسلمانانو باندې دا غلي "د سخت وخت" د ذکر کولو نه پس په دې بې شانه زیاته
خوشي ښکاره کړه چې په دې اهم وخت کښې د دوئ د لیګ ملاتړ اوکړو - د ځني هغه نکاتو
متعلق د کوم ذکر چې پیر صیب په خپل خط کښې کړے وو قائد اعظم اوفرمائیل چې هر کله
چې پاکستان جوړ شي نو د دې د پاره آئین به د مسلم لیګ پارټي نه جوړ وي بلکه د پاکستان
خلق به جوړ وي - او د پاکستان د خلقو متعلق صرف دومره وئیل غواړم چې دوئ ۹۵
فی صده مسلمانان دي - نو د دې د پاره تاسو ته دې دا علم وي چې د اسلام او شریعت
په ضد به هیڅ قسم ته قانون په پاکستان کښې نه جوړیږي - هغه دا خواهش هم څرګند
کړو چې هغه غواړي چې پیر صیب سره په پېښور کښې په ۲۰ نومبر ملاقات اوکړي -
د دې نه پس پیر صیب خپل پوره وخت د پاکستان د حصول د پاره وقف کړو - دلته به دا
وېنا بې ځایه نه وي چې د دې نه پس په پښتونخوا کښې د پاکستان د تحریک مشر هم
پیر صیب شو - تر اوسه پورې خو مسلم لیګ د نوابانو او جاګیردارانو بوله بلله کېده
ولې د پیر صیب د شمولیت نه پس په وړومبي ځل عام سړي هم په لیګ کښې څه
دلچسپي واخسته - پیر صیب په خپلو مریدانو اوګرځیدو او دا ئې ورته اووئیل چې
په راتلونکي انتخاباتو کښې د دوئ د لیګ نامزد شوي امیدوارانو ته ووټ ورکړي
ځکه چې د دوئ دا یو یو ووټ به د هندوستان د لسو کروړو مسلمانانو د راتلونکي
قسمت فیصله کوي - تر اوسه پورې خو پیر صیب جمعیت الاصفیاء او مسلم لیګ کښې کم
کارکولو ولې د دې نه پس هغه خپل ژوند پوره پوره صوبائي مسلم لیګ ته وقف کړو -
او په صوبه کښې د عام سړي د لیګ متعلق جوړ شوي خیالاتو بدلیدو د پاره پوره
کوشش ئې اوکړو -

پیر مانکي شریف او تحریک پاکستان

د مسلم لیګ د هغه خیال خلقو نظر د قائد اعظم د پښتونخوا دورې ته وو د جناح صیب دا د صوبې دویمه دوره وه - د وړومبۍ دورې نه څو هفته خو شمال نه وو تللے. دا ځل ورته د خلقو سترګې ځکه هم وې پټې اوس د پیر صیب غونډې بې لوث او مخلص خلق لیګ ته راغلي وو - د کانګرس نه هم څه خلق لیګ ته راغلي وو - د دوي لیګ کښې د شاملیدو غټه وجه د کانګرس سره خفګان وو - دوئ دا غوښتل چې د صوبائي لیګ نه په صحیح طور سره یو نمائنده جماعت جوړ کړي

قائد اعظم په ۱۹ رنومبر ۱۹۴۵ء پېښور ته را ورسېدو - یوکښې شهر مسلم لیګیان ورته د استقبال دپاره وتي وو - د لږ آرام نه پس یو میټنګ را اوغوښتے شو چې د نورو زړو لیګیانو نه علاوه په کښې پیر صیب هم شمولیت اوکړو - ټولو کښې اهم مسئله د لیګ د ټکټ دپاره د خلقو نامزدګي وه - هرڅوا غوښتل چې د لیګ سرکاري امیدوار دې شي - جناح صیب په دې موقع دا خبره څرګنده کړه چې خلق ډېر دي او ټکټونه کم د لیګیانو دپاره دا حکم دے چې دوي به ارو مرو د لیګ نامزد شوي سرکاري امیدوارانو مرسته کوي - هم په دې موقعه قائد اعظم دا هم ښکاره کړه چې په ۲۴ر نومبر چې هغه مردان ته ځي نو دا غواړي چې لږ غونډې مانکي شریف ته هم لاړ شي -

په ۲۴ رنومبر قائد اعظم د پېښور نه روان شو - د ووټونو ورځې وې او ډېر خلق د لیګ د ټکټ امیدواران وو میان مشرف شاه او میر اسلم خان خټک ځېل ځېل خلق راوستي وو او د نوښار نه تر مانکي شریف پورې د لارې دواړه اړخته ځي اودرولي وو - د دوي نه علاوه د پیر صیب مریدان هم په ډېر کښې شمیر کښې د قائد اعظم هرکلي دپاره ولاړ وو - د شنو جنړو په لاس خلقو د الله اکبر او پاکستان زنده باد چغې وهلې - په دې لیدو قائد اعظم، عبدالرب نشتر ته چې ورسره څوا کښې ناست وو مخ ورواړولو او ورته وئیل "چې پته نشته چې زما په ژوند به پاکستان جوړ هم شي او که نه تر نن ورځې نو صبا، پنځه کاله پس، که پنځه نه وي نو لس کاله پس څو یو ورځ به ضرور دا د هندوستان مسلمانانو ځان له ځېل وطن پاکستان

جوړ وي - اوس کهٔ مرګے راهم شي نو هیڅ فکر مې نشته ځکه چې ما هم دا غو ښته۔"

قائد اعظم مانکي شریف ته پاؤ کم دولس بجې د غرمې اورسید و دپیر صیب په وینا میاں عبد الکریم سپاسنامه پیش کړه چې پکښې د هند د مسلمانانو د پاره د قائد اعظم د کوششونو ستائنه اوکړے شوه - قائد اعظم په دې موقعه په خپل تقریر کښې اووئیل چې زهٔ ستاسو یعنې د علماؤ ډیره زیاته مننه کوم چې په دې سخت وخت کښې مو د مسلم لیګ مرسته اوکړه او د لیګي امید وارانو د کامیابۍ د پاره مو ملا اوتړله - هغه مخکښې زیاته کړه چې تاسو زمانه په سپاسنامه کښې دا تپوس اوکړو چې په پاکستان کښې به کوم قانون وي ؛ ستاسو دې تپوس زهٔ ډیر زیات زړهٔ بدے شوم زهٔ درته دا څرګنده ول غواړم چې د مسلمانانو خدائے یو، رسول[۲] یو او قرآن شریف یو دے هم دا قرآن د مسلمانانو قانون دے کوم چې دنن نه دیارلس سوه کاله آګاهو د حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم په وساطت سره مونږ ته رارسیدلے دے - هم دا قرآن زمونږ قانون دے - هغه مزید اوفرمائیل چې تاسو په راتلونکي انتخاباتو کښې د لیګ امید وارانو ته ووټ ورکړئ - تر څو پورې چې د قانون سازۍ تعلق دے نو دا درته بیا بیا په جارو ټپل غواړم چې د مسلمانانو یو خدائے دے۔ رسول ئې یو دے، قرآن ئې یو دے او مذهب ئې یو دے - د قرآن په شکل کښې یو مکمل قانون زمونږ سره موجود دے - ددې په رڼا کښې به ستاسو منتخب امید واران چې هم مسلمانان به وي نو څنګه به دا سلام په ضد بل قانون جوړ وي ماته پوره یقین دے چې د پاکستان دستور ساز اسمبلي به هیڅ داسې قانون نه پاس کوي چې دا سلام خلاف وي قام د خپل منتخب نمائندګانو نه هر وخت ددې تپوس کولے شي - نو دا کهٔ تاسو زمانه تپوس کوئ چې په پاکستان کښې به کوم قانون وي نو ددې جواب صرف هم دا دے چې په پاکستان کښې به د اسلام په ضد قانون نهٔ وي -

مونږ د هندوانو سره موجوده جنګ هم د اسلام په نوم کوو مونږ د پاکستان د حصول د پاره چې کوم جد وجهد کوؤ دا هم د اسلام د بیرغ تګ د پاره دے - او دا ددې د پاره کوؤ چې مسلمانان دې خپل ځان د اسلامي اصولو مطابق د ژوند تیرولو د پاره ځان له بیل ځائے اوسومي۔ کهٔ دا مقاصد زمونږ په وړاندې نهٔ وے نو یقیناً چې بیا نهٔ ما خپله ددې قسم جدوجهد کولو اونهٔ مې د هندوستان مسلمان ځان سره بیا ددې جد وجهد د پاره ملګري کول - په آخر کښې جناح صیب موجوده خلقو ته دا

خواست اوکړو چې د لیګ نامزد شوي امیدوارانو ته خپل قیمتي ووټونه ورکړي او خپل مقصد حاصل کړي.

د قائد اعظم د تقریرونه پس پیر صیب د هغهٔ نه ډیکلي وانخستل چې په پاکستان کښې به اسلامي نظام نافذ کیږي. په دې موقعه د لیګ ځینې نور مشران چې په کښې ثمین جان، عبدالقیوم خان، میا محمد شاه او فدا محمد خان شامل دي هم موجود وُو.

په انتخاباتو کښې په پښتونخوا کښې اصلي مقابله د کانګرس او صوبائي لیګ ترمینځه وه. خدائي خدمتګارو او کانګرس د فرنګي نه آزادي غوښته دوي ورسره د سرمایه دارو خلاف هم څهٔ خپل پروګرامونه لرل. د مسلم لیګ ټول انتخابي پروګرام د پاکستان نه تاویدو. دیو منظم کانګرس مقابله دیو غیر منظم مسلم لیګ سره وه. د مسلم لیګ نوم هسې هم خلقو کښې بدنام وو. پیر صیب د خپل طرف نه ښهٔ ډیر کړاوُنه اوکړل چې د صوبې خلق د مسلم لیګ د پروګرام نه خبر کړي. هغه دوي ته بې شانه زیات خواستونه هم اوکړل چې ووټونه لیګي امیدوارانو ته ورکړئ. خو ولې څهٔ چې ټوله پښتونخواه خو د پیر صیب مریدان نهٔ وُو د انتخاباتو نتیجه په پښتونخواه د کانګرس په کامیابۍ اووته. د پنځوس کسانو په اسمبلۍ کښې کانګرس یو دیرش او د هغهٔ حلیف جماتونو دوه نورې نشستونه وانخستل. مسلم لیګ د خپل طرف نه صرف اوولس کسان دې اسمبلۍ ته په استولو کښې کامیاب شو.

په مرکزي هندوستان کښې حالات ډیر په تیزۍ بدلیدل د هندوستان د کشالې د سیاسي حل د پاره بل یو وفد د وزارتي مشن په نوم راغلو. دوي هندوستان په دریو برخو د وېشلو فیصله اوکړه. پښتونخواه ې د نورو مسلم اکثریتي صوبو پنجاب او سنده وغیره سره اوتړله. خدائي خدمتګارو ددې مخالفت اوکړو ځکه چې دوي په هیڅ طور سره د پنجاب د "غلامۍ" ته تیار نهٔ وُو.

دې دوران کښې په مرکز کښې د عبوري حکومت د جوړولو اعلان اوشو. او ټولې وزارتې د کانګرس په لاس کښې   ورکړې شوې. مسلم لیګ د فیرنګي په دې اقدام سخت احتجاج اوکړو او په خپل تاریخ کښې په ورومبي ځل ې په غیر آئیني طریقې باندې د عمل کولو اعلان اوکړو. ۱۹ اګست ې یوم احتجاج اونمانځلو او د هندوستان هم خیالے

مسلمانانو ته يې دا غوښت اوکړو چې دوئ دې د خپلو مطالبو د منلو دپاره "راست اقدام" اوکړي - پيرمانکي يې په خپله صوبه کښې د يو ورځ پروګرام مقرر کړو - دلته خو حالات خراب نۀ شول ولې کوز په هندوستان کښې په دې ورځ ډېر خونړي فسادات اوشول - په بهار او په بنګال کښې خو ډېر زيات خلق مړۀ او ژوبل شو - په زرګونو خلق بې کوره شول - صوبائي مسلم ليګ ددې حالاتو نه پوره پوره فائده واخسته - ډېر پښتانۀ مزدورکار د خپلې خوارۀ مزدورۍ په سلسله کښې په کلکته وغيره کښې ميشته وو - په دې فساداتو کښې هغوئ هم مړۀ او ژوبل شو - ددې تحقيقاتو دپاره يو خپل وفد وته کوزه واستول - هغوئ د هندوانو په مسلمانانو د ظلمونو قيصې دځان سره راوړې - دلته خلقو ته اوويلے شو چې د هندوانو د ظلم دلاسه ډېر جاتو نه شهيدان شول د قرآن شريف بې حرمتي اوشوه او مسلمانانې ښځې په ډېرو کښې شمېر کښې بې عزته کړې شوې - د ماشومانو د مړګونو قيصې هم دلته راوړلے شوې - د قرآن شريف سوې پاڼې اوښودلې شوې او ډېره اسمٰعيل خان کښې خو يوه کسکره چې دا وويلے کېدو چې ديو مسلمان ده هم اوګرځولې شوه - دې فساداتو د هندوستان په سياست کښې هم غټ بدلون راوستو او ډېر غټ اثر يې د پښتنو خوا په سياست هم اوغورزېدو - تر پرونه پورې خو خلقو اول خپله پښتو او پښتونولي ګڼله او ورسره يې وروستو بيا د هندوستان د اسلام خبرې کولې ولې دې خونړي فساداتو د مسلم ليګ هم خيال خلق په دې فکرکولو مجبوره کړل چې دوئ اول مسلمانان او بيا پښتانۀ دي دوئ په دې پوئ شو چې ددې ټولو مسائلو حل بغير د پاکستان نه بل څۀ نشته - په صوبه کښې حالات ورځ په ورځ خرابېدل - تر اوسه پورې چې صوبه کښې هم د هندو - مسلم د اتحاد فضا جوړه شوې وه هغه خرابېدل شروع شول - په دې دوران کښې مسلم ليګ ته په عبوري حکومت کښې د شاملېدو بلنه ورکړے شوه کومه چې فوراً قبوله کړے شوه ولې د فساداتو دا هور دومره زر د مړکېدو نۀ وو -

د جواهر لعل نهرو د قبائلو دوره:

جواهر لعل نهرو د عبوري حکومت یو اهم غړے وو - د هغه په ذمه داری کښې د قبائیلي علاقو انتظام وغیره هم شامل وو د نفرت او د کرکې په دې فضا کښې نهرو قبائیلو ته د تګ اراده اوکړه هغۀ ته باچا خان بیلنه ورکړې وه چې را شه او د قبائیلو حالت په خپله اوګوره او ددې د سمېدو ښۀ طریقه را او باسه د صوبې ګورنر اولف کېرو او پو لټیکل ډیپارټمنټ دواړه په دې دوره خوشحاله نۀ وو - ګورنر خو په خپله دهلي ته هم لاړو او وائسرائے ته یې
ن خانصب
اوویل چې په دې وخت کښې دا دوره هم مناسبه نۀ ده او بیا د جواهر لعل ځان سره صرف باچاخا او ډاکټر بوتلل هم مناسب نۀ دي - پکار ده چې نهرو د ځان سره د لیګ نه هم څۀ کسان بوځي - ولې هغۀ ته دا خبره کنده کړې شوه - چې د قبائیلو د انتظام مشر ته موږ ښکاره او وایو - چې ته هلته دوره مۀ کوه - بلکه دا چې دا هم د هغۀ خوښه ده - چې ځان سره څوک بوځي نهرو ته دا دوره د کانګریس د جمات د غړو یوه دوره ښکارېده - او د هغۀ په خیال قبائیل د کانګرس نه څۀ ډېر خوشحال نۀ وو - په کانګرس کښې د ننه مولانا ابوالکلام آزاد هم په دې دوره خوشحاله نۀ وو - خو نهرو اراده کلکه کړې وه - نو هیڅ خبرې او رېدو ته تیار نۀ وو.

صوبائي مسلم لیګ ددې دورې سخته غندنه اوکړه - دوئي خپل پوره وس اوکړو او قبائیلو کښې ئې دا پروپیګنډه اوکړه چې د کانګرس هندو مشر نهرو راروان دے او قبائیل د فرنګي نه پس د هندو غلامان کوي. پیر صیب خپل مریدانو ته لاړو - او ورته ئې اوویل چې په هره طریقه چې وي د نهرو دوره ناکامه کړي.

په شپاړسم اکتوبر نهرو د پېښور په هوائي ډګر کوز شو - مسلم لیګیانو ئې خلاف مظاهره اوکړه - په دې موقعه خدائي خدمتګاران د نهرو پخیر راغلي ته (هرکلي ته) نۀ وو راغلي - د باچاخان نه چې اخبار والاؤ پوښتنه اوکړه - چې تاسو ولې د نهرو هرکلے اونۀ کړو - نو هغۀ ورته په ځواب کښې اوویل چې نهرو په سرکاري حیثیت کښې راغلے دے - او موږ ګورو چې سرکار ورته ددۀ د حیثیت مطابق څنګه هرکلے

وائي. د یو مسلم لیګ یو نوموړي مشر د هزارې نقیبا خان د پېره موده پس دا او منله چې که چرې په دې موقعه خدائي خدمتګار د هغه پخېن راغلي ته راغلي وے. او د مسلم لیګ داحال ئې لیدلے وے. نو دامې ویلې به د پښتنو په مینځ کښې تو ے شوې وې. چې تر ننه به خلقو یادولې. نو دا د هغوئي د سیاسي تدبر او د ډاکټرخان صیب فطري نرم والے وو. چې مسلم لیګیان ئې خپلې خوښې ته پرېښودي وو. په صبا نهرو د باچاخان او ډاکټرخان صیب سره د وزیرستان په دوره لاړو. دوئي اول لاړل میران شاه ته. هلته جرګې سره خبرې په شرختمې شوې د میران شاه نه دوي لاړل رزمک ته. هلته هم دوئي سره روغې خبرې او نشوې. ځکه چې د حکومت ملګري ملکانان رزمک ته رابللې شو. هلته په رزمک کښې دوئي خبر شول چې ځینې قامي مشران څو میله لاندې په شکرکوټ کښې راغونډ شوي دي. او د نهرو سره لیدل غواړي. په دوئي کښې اکثریت د شابي خېلو وو. هغوئي باندې د نهرو په حکم بمباری بندې شوې وې. هغوئي ددې د ننه کول غوښتل ولې په رزمک کښې د ننه د چاوڼې مشرانو فوځیانو ورته اوونېل. چې مونږ د چاوڼې د دېوال نه بهر د ستا حفاظت نشو کولے. مناسبه به داوي چې ته هلته لاړ نه شې. او دامې هغه خلق د نهرو په طمع پاتې شول. د رزمک نه دوئي لاړل وانا ته او بیا ټانک ته. هلته هم د دوئي په راتګ احتجاجي مظاهرې او شوې د ټانک نه دوئي لاړل جنډولے ته. دا بغېر د پروګرام نه ناڅاپي خبره جوړه شوه. بیټنو ورته ډېر درونډ هر کلے اوونېل. او قبائلي روایاتو مطابق ئې ورته ګډه هم پېش کړو. او نوره میلمستیا ئې هم ورته اوکړه.

د وزیرستان نه چې ژاغلل نو بیا لاړل لنډي کوتل ته او مالاکنډ ته. په دې دواړو ځایونو کښې هم د دوئي په راتګ خلقو مظاهرې اوکړې. استقبال ئې په تورو جنډو او کاڼو ویشتو اوشو. د خپلې دورې په آخري ورځ نهرو ته د سردریاب بلنه ورکړے شوه. دا ددهٔ ذاتي دوره اوګڼلې شوه. او د هغه ځه انتظام خدائي خدمتګارو پخپل لاس و کښې واخستو. د پېښور نه واخله تر سردریاب کیمپ پورې د سړک په دواړو غاړو نهرو ته د هرکلي د پاره

خدائي خدمتګار ولاړ وو. دا ځل چا جرأت اونه کړ چې د نعرو په مخالفت کښې يو آواز هم پورته کړي. او دوره په خيريت سره تمامه شوه.

ما پخپله د شمالي او جنوبي وزيرستان نه علاوه هغه ټول ځايونه په خپله اوکتل. چرته چې خلقو نعرو په کاڼو ويشتے وو. ما ځينې هغه کسان هم انټرويو کړل. چا چې خپله په دې هرڅه کښې برخه اخستې وه. د دې واقعې نه تقريباً پنځوس کاله پس نن دوئي دا مني چې مونږ دا هرڅه د پوليټيکل په وينا کړي وو. ځکه چې هغوئي مونږ ته په بار بار وئيل چې اوس که مو خپل فکر اونه کړو. او ځان مو د هندو نه خلاص نه کړو. نو د فرنګي نه پس به يقيناً د هندوانو باردار شئ. هيڅ څوک په دې ټوله دوره کښې د هغې بمبارۍ ذکر نه کوي. کومه چې فرنګي په دوئي د ډېرو کلونو راسې کوله. او هر څوک په دې دوره کښې د مسلم ليګ او د پاکستان خبرې کوي.

صوبائي مسلم ليګ په دې دوره کښې دومره مشهورتيا او مونډله کومه چې دوئي په تېرو څو کلونو کښې نه وه موندلې. مسلم ليګ په دې دوره کښې بله کته دا اوکړه. چې په قبائلو کښې ئې هم ځان منظم کول شروع کړل. او هم په دې دوران کښې جوړې شوې رابطې   د پاکستان جوړېدو نه پس هم د کشمير په کشاله کښې دوئي بيا پخپل بکار راوستې.

د صوبائي مسلم ليګ د کانګرس حکومت خلاف سول نافرماني:

د کال ۱۹۴۷ ء د شروع نه صوبائي مسلم ليګ يو بدل شوے تنظيم وو. اوس صوبائي مسلم ليګ هغه پخوانے د څو خانانو، بهادرانو او نوابانو مسلم ليګ نه وو. بلکه په کښې د مسلمانانو د ښېګړې دپاره ځينې ذاتي کارکنان بخت جمال خان ارباب عبدالغفور خان او پير مانکي غونډې خلق هم شامل وو. دا د دوئي د ژوند يو ډېر غټ مقصد وو. چې په هره طريقه چې وي مسلمانان دې ځان له خپل وطن پاکستان اوګټي. د دوئي نه علاوه ځينې زاړه کانګرسيان لکه عبدالقيوم خان، غلام محمد خان لوندخوړ، عباس خان، ميان عبدالله شاه

او میاں محمد شاه غوندي هم یا په څه ذاتي اختلافاتو او د نکتې په مسئله د کانګرس نه خفه شول - او په مسلم لیګ کښې شامل شول. دوئي هم د کانګرس مقابلې د پاره میدان ته را اودانګل.

لکه چې وړاندې اووېلے شو د هندوستان مسلم کش فسادات د پښتونخوا په سیاست هم اثر او غورځولو. په پښتونخوا کښې د خان صیب آئیني وزارت وو. په اسمبلۍ کښې د ننه د هغه واضح اکثریت وو. داسې هیڅ قسم ته امکانات په راتلونکي نزدې وخت کښې د نه ښکاریدل چې دا اکثریت به په اقلیت کښې بدل شي. مسلم لیګ که هر څو مره کوششونه اوکړل. ولې په آئیني طریقه ئې وزارت ته هیڅ نقصان نه شو رسولے. ددې د پاره دوئي د خان صیب د حکومت د ختمولو د پاره په غیر آئیني طریقو غور او فکر شروع کړو. د ژوند د ضرورت بنیادي څیزونه د دویم جهاني جګړې په نتیجه کښې بې شانه ګران شول. نه صرف ګران بلکه ډېر څیزونه خو بالکل به نه پیدا کیدل د څیزونو دا نشت خو په اصل کښې د مسلم لیګ وزیر اعلیٰ سردار اورنګزیب د وزارت (مئی ۱۹۴۳ء، مارچ ۱۹۴۵ء) راسې شروع وو. خو خلقو پکښې د کانګرس وزارت بدنام کړو. او داسې خبرې عامې شوې چې " سرخه کوم وزارت خبرې کوي د هغې وزارت چې د مړي د پاره به چا کفن هم نه موندو -" ولې ددې هر څه باوجود د صوبائي کانګرس مضبوط وو. او په نزدې مستقبل کښې د ړنګیدو هیڅ امکان نه ښکاریدو. د ګرانۍ او د څیزونو د قلت ذمه واري په هندوانو واچولې شوه. د چا اکثریت چې د کاندارانو وو. او مسلم لیګ عام خلقو ته په ذهن کښې ددې کښېنولو کوشش اوکړو چې ددې هر څه ذمه دار دا هندوان دي.

په دسمبر کال ۱۹۴۶ء کښې د امن و امان صورت حال په صوبه کښې خراب شو. د کالا ډهکے د ننګ هار قبیلې ځینې خلق د شپې راغلل او د تړل بازارونه ئې اولوټول او بیا ئې هور ورته کړو. په صبا اوګې بازار کښې هم دا ډرامه اوشوه. اول دکانونه اولوټلې شول او بیا اوسېزلے شو. ددې ذمه واري په ملایانو واچولې شوه.

چاچې د مسلم لیګ د پروپیګنډې په وجه د بهار دخونړي فساداتو قیصې به کولې.
په دې لوټ مار کښې څینې هندوان او سیکان هم اووژلے شو. په دارروانو څو
هفتو کښې داخلق دخپل مرګ د ویرې د هزارې نه اوتښتیدل او ګیس چاپېر
علاقو کښې ئې پناه واخسته. هسې هم هزاره په پښتونخواه کښې د مسلم لیګ مرکز
وو. دلته خدائي خدمتګارو د صوبے د نورو علاقو په شان زور نهٔ لرلو - د
علاقې هندوان او سیکان چې د هزارې نه وتل نو د دوئي په قافلو حملې اوشوې
او ډیر په کښې شمیر کښې غیر مسلم چې په کښې اکثریت د ماشومانو او زنانوُ وو
اووژلے شو. دخان صیب حکومت په هزاره کښې دفعه ۱۴۴ اولګوله. جلسې
جلوسونه بند کړے شو. او ننندهار قبیلې ته د خلقو په وژلو سزا ورکړې شوه
په دوئي باندې د سرکاري املاکو دحملې کولو ، دبې ګناه خلقو وژلو او قانون
پخپل لاس کښې د اخستو په وجه پنځهٔ اویا زره روپیه نغدې ، پنځه اویا یوولې
وزې ټوپکے او ۳۰ کسان دضمانت په طور د ورکولو سزا ورکړې شوه. صوبائي
مسلم لیګ د حالاتو نه پوره فائده واخسته. دلیګ صوبائي شرانو د هزارې دوره
اوکړه - او خلقو ته ئې اووئیل چې جرمانه حکومت ته ورنهٔ کړئي. ځکه چې په بهار کښې
خو هیڅ د هندوانو نه د مسلمانانو په مړګونو جرمانې وانخستلې. هلته زرګونه مسلمانان
مړهٔ کړے شوي دي. او دلته خو صرف یو څو کسه هندوان او سیکان اووژلے شو. او
د دوئي په سر دومره جرمانې اولګولې شوې.

دجنوري ۱۹۴۷ء په آغاز کښې هغه پیښه اوشوه. چې صوبائي مسلم لیګ ورته
د موددو دامې په طمع وو. د هزارې یوه سکه لبنتې نومې (چې په کښې ئې اولاد هم
درلو) په دې لوټ مار کښې یو مسلمان محمد زمان نومې اوتښتوله. وائي چې کومو خلقو
چې ددې خاوند اووژلو په هغې کښې دا محمد زمان هم شامل وو. دا سکه مسلمانه
کړې شوه - او زمان ځانته وادهٔ کړه - دې خبرې په ټوله صوبه کښې شهرت بیا اوموندلو
د صوبې سیکانو او هندوانو دا مطالبه اوکړه چې لبنتې په زور مسلمانه کړې شوې ده. دا
دې مونږ ته واپس راکړې شي. دلته مسلمانانو وئیل چې نهٔ دا په خپله خوښه مسلمانه
شوې ده. او څنګه مونږ یوه مسلمانه ښځه هندوانو او سیکانو ته حواله کړو. ددې)

خبرې د تحقیقات دپاره دا ښځه پېښور ته واستولې شوه. او هلته وزیر اعلیٰ ډاکټر خان صیب پخپل کور کښې دیره کړه. ددې ښځې نه د مسلمانانو دیو وفد او ددې د خپلوانو په مخکښې تپوس اوکړے شو. چې ته زمان سره اوسېدل غواړې او کنه خپلوانو ته واپس ځې. ددوئي ټولو په موجودګئ کښې ښځې اووئیل. چې زه د خپل مېړه د قاتلانو سره اوسېدل نه غواړم او خپل مذهب ته او خپلوانو ته واپس تلل غواړم. ښځه سیکانو ته حواله کړې شوه. مسلم لیګیانو دا پروپېګنډه اوکړه. چې یوه مسلمانه ښځه ئې په زور بیا هندوانو سیکانو ته حواله کړه. او ډاکټر خان صیب په مذهبي معاملو کښې مداخلت اوکړلو.

د فرورې په آغاز کښې صوبائي لیګ یو جنګي کونسل (وار کونسل) جوړ کړو. او پیر صیب ئې د هغې مشر کړو. صوبائي تنظیم ته دا اووئیلے شو. چې ځانونه دې راتلونکي حالاتو دپاره پوره پوره سنبال کړې. په ۱۸ فرورې باقاعده د سول نافرمانئ آغاز د مردان نه اوشو. په پېښور کښې هم حالات خراب شول. نورو لویو ښاریو کښې هم د وزارت خلاف جلسې شروع شوې. دې جلسو کښې به دا مطالبه د حکومت نه په بار بار کېدې شوه. چې د هزارې نه فوځونه واپس کړئ. جرمانې معاف کړئ. او هغه ښځه دې مسلمانانو ته واپس ورکړې شي. ددې سره سره د خان صیب د استعفیٰ مطالبه هم شروع شوه. د دې سول نافرمانئ زور په ښاریو کښې وو. او کلو کښې ئې ځکه هم څه اثر نه لرلو چې په کلو کښې د خدائي خدمتګارو جرګې مضبوطې وې د مسلم لیګ نوموړې مشران قیوم، ارباب غفور، بخت جمال، فدا محمد خان، یوسف خټک، ابراهیم خان او ارباب نور محمد خان وغیره بندیوان کړے شو. په دې ټول وخت کښې پیر صیب آزاد ګرځېده. ځکه چې حکومت ورته لاس نه اچولو. پیر صیب د خپلو مریدانو دورې اوکړې. او هغوئي ته ئې په سول نافرمانئ کښې د پوره پوره برخه اخستو هدایت اوکړلو. پیر صیب په قبائلو هم اوګرځېدو. او تر وزیرستان او ټانک پورې خپل مریدان ئې په سول نافرمانئ کښې حصه اخستو دپاره تیار کړل. هغه فقیر ایپي ته هم خواست اوکړو چې د کانګرس خلاف ددوئي ملګرتیا اوکړي. خو فقیر ایپي ټول عمر د فرنګي په ضد مبارزه کړې وه. او خدائي خدمتګارو

هم د فېرنګي په ضد مبارزه کوله نو هغه په هېڅ صورت د کانګرس په ضد راوتو ته تيار نهٔ وو.

هم په دې ورځو کښې په پنجاب کښې هم داسې يو تحريک د خضر حيات خان ټوانه د حکومت خلاف روان وو. په دوېم مارچ ۱۹۴۷ء د خضر حکومت د مسلم ليګ په دباؤ کښې راغلو. او حکومت استعفیٰ ورکړه. اوس د مسلم ليګ ټول زور په پښتونخواه شو. ځکه چې د مسلم ليګ په پاکستان کښې صرف يو دا صوبه د مسلم ليګ د اثر نه بهر پاتې وه. او د هغې يوه غټه وجه د خدائي خدمتګارو مضبوطوالے وو نو اوس د ليګ پوره پوره زور په پښتونخوا شو. په دې ورځو کښې د ميجر (ريټائرډ) خورشيد انور نوم ډېر خور شو. دهٔ به ځان ته د مسلم ليګ د نېشنل ګارډز سالار وئيل.

په مرکزي حکومت کښې هم ورځ په ورځ نوې تبديلۍ راتلې. په ۲۲ مارچ لارډ ماونټ بېټن د هندوستان د نوي وائسرائے په حېث دهلي ته راورسېدو. هغهٔ ته په ټول هند کښې پښتونخواه يو داسې صوبه ښکاره شوه. چرته چې کانګرس او ليګ پخپلو کښې په ډغره وو. هغه دا اراده اوکړه چې د حالاتو جائزې اخستو د پاره هلته د وائسرائے خپله تګ ضروري دے. ۲۸، ۲۹ اپريل د دې مقصد د پاره اوټاکلے شو. د وائسرائے د دورې نه وړاندې د ليګ هائي کمان نواب صديق علي خان سالار اعلیٰ مسلم ليګ نېشنل ګارډز، عبدالرب نشتر وزير مواصلات عبوري حکومت هند او ملک فېروز خان نون پښتونخواه ته را واستول چې دوئي دې خپله کوشش اوکړي. او په کلي کښې دې خلق پېښور ته راغونه کړي. چې د وائسرائے دا يقين پوخ شي. چې اوس دا صوبه صرف د کانګرس نهٔ ده. بلکه د مسلم ليګ هم ورسره شريکه ده. او د صوبې مسلمانان پاکستان غواړي. په دې موقع پېښ... د هغهٔ ځينې ملګري په عارضي طور سره د بند نه خلاص کړے شو. د وائسرائے خپل تفصيلي ملاقات کښې دوئي اووئيل. چې د صوبې خلق اوس پاکستان غواړي. دوئي د کانګرس وزارت او د ډاکټر خان صيب د لرې کولو هم مطالبه اوکړه. د مسلم ليګ نه يو وفد دهلي ته قائد اعظم سره د ملاقات د پاره واستولے شو. دوئي لارډ او جناح صيب ئې د ټولو واقعاتو نه خبر کړو.

ماونټ بېټن د هند د کشالې حل د پاره خپله د ۳ رجون منصوبه پېش کړه - دې منصوبې مطابق د هندوېش به کېږي. او په پښتونخواه کښې به د دې خبرې معلومولو د پاره چې د صوبې خلق پاکستان غواړي او کنه هندوستان سره شاملېدل غواړي به استصواب رائې کېږي. نهرو او کانګرس فوراً د ماؤنټ بېټن خبره اومنله. په مرکز کښې د خدائي خدمتګارو د قسمت فيصلې کېدې او دوئي ترې ناخبره وو. نۀ د هغوئي نه چا د څۀ شي تپوس کولو ضرورت محسوسولو ځکه چې اوس د کانګرس مشرانو ته د پښتونخواه هېڅ ضرورت نۀ وو. د ليګ سره په عبوري حکومت کښې د ګډ کار کولو په نتيجه کښې د کانګرس دا مشران په دې نتيجه رسېدلي وو. چې په هره طريقه چې وي مسلم ليګ د ځان نه بيلول پکار دي. دوئي ته په دې کښې اوس عېب نه ښکارېدو. چې پاکستان دې جوړ شي ولې چې نهرو او پټېل په دې پاتې هندوستان مکمل د هر چا اثر نه آزاد حکومت کول غوښتل. د خدائي خدمتګارو د مشرانو نه هېڅ چا تپوس هم اونۀ کړو. او نۀ ئې په دې سخت وخت کښې چا ملګرتيا اوکړه. باچا خان په دې وخت کښې د ګاندهي سره د احمد آباد د فساد زپلې علاقو دورې کولې. او هېڅ چا د هغۀ نه هم څۀ تپوس پوښتنه اونۀ کړه کانګرس د آزادۍ د جنګ خپل دا ملګري په مېنځ لاره کښې "لېوانو" ته اوغورځول. خدائي خدمتګارو دا فېصله اوکړه چې د دې اعلان شوي ريفرنډم کښې حصه وا نخلي. ځکه چې د هندوستان د تقسيم اصولي فېصلې نه پس دوئي نۀ غوښتل. چې د هندوستان سره دې ملګري وي. ځکه چې په مېنځ کښې به د دوئي مخالف پنجاب پروت وي. دا ئې جغرافيائي طور سره مناسب نۀ ګڼل. مسلم ليګيانو دوئي د هندوانو په ملګرتيا ډېر زيات بدنام کړي وو. او په نوي پاکستان کښې ئې هېڅ کله د خپل ځان سره بېل نۀ ګڼل. د دې نه علاوه خدائي خدمتګار په دې هم زړۀ بدي وو. چې نورو صوبو کښې خو د منتخب شوي اراکين دا حق لري چې دوئي دې فېصله اوکړي. چې د پاکستان سره شاملېږي او که د هندوستان سره. نو بيا دا د مېږې مور سلوک دې ولې صرف د پښتونخواه د خلقو سره کېږي. بله دا چې

يو کال آګاهو خو د صوبې خلقو د پاکستان په باره کښې خپله رائې څرګنده کړې ده - او د پنځو سو کسانو په اسمبلۍ کښې صرف ١٧ کسان د نوې پاکستان غوښتونکي وو - نو ولې يو کال پس دې اوس دا تپوس بيا کېږي - دوئي دا غوښتنه اوکړه چې هر کله ريفرنډم کوئي نو د پاکستان يا د پښتونستان په نوم ئې اوکړئ - حکومت د دوئي مطالبې ته په هيڅ صورت غاړه نۀ کښېښوده نو خدائي خدمتګارو د ريفرنډم نه بائيکاټ اوکړو - د مسلم ليګ د طرف نه د دې ريفرنډم د تيارۍ دپاره يوه کميټي جوړه شوه - د ليګ هائي کمان خپل نمائندګان آئي آئي چندريګر ، غضنفر علي خان او سيد واجد علي اوټاکل او د صوبې نه ئې يواځې پير صيب واخستو -

پير مانکي د قائد اعظم د وينا مطابق د صوبې تفصيلي دوره اوکړه - هغۀ هر ځائے کښې دا ذکر کول ضروري اوګڼل چې کله چرې تاسو په ريفرنډم کښې د پاکستان حمايت اونۀ کړئ نو د فرنګي د غلامۍ نه به خو خلاص شئ خو د هندوانو په غلامۍ کښې به ورننوځئ - د خدائي خدمتګارو د بائيکاټ نه باوجود ريفرنډم اوشو - او نتيجه ئې د پاکستان د ګټې په شکل کښې اووته - داسې د پير صيب او د ملګرو هغه کړاوونه ئې په ځائے شو - کوم چې هغوئي د څو کالو راسې پېدې ترکښې کول - او ميوه ورته خدائے پاک د پاکستان په شکل کښې ورکړه -

په ١٤ اګست ١٩٤٧ء پاکستان جوړ شو - د پاکستان جوړېدو سره د کشمير کشاله هم شروع شوه - پير صيب په کښې د خپل مريدانو سره پوره پوره شموليت اوکړو - د کشمير د مسلمانانو د بښکړې دپاره ئې مالي او ځاني دواړه قربانۍ ورکړې - د پير صيب ورځ په ورځ زياتېدونکي مشهورتيا په مسلم ليګ کښې د ننه ډېر مفاد پرست خلق د هغۀ دښمنان کړل - آخر حالات چې ډېر خراب شو نو پير صيب په دې مجبور کړے شو چې مسلم ليګ دې پرېږدي - هغه مسلم ليګ د چا دپاره چې محمد امين الحسنات خپل ژوند وقف کړے وو - هغه پرېښودو ته مجبور کړے شو - پير صيب خپل نور هم خيال خلق راغونډ

کړل - او د عوامي مسلم لیګ په نامه ئې څان ته یو بیل جمات جوړ کړو. دا دتلونکي څو کاله د پیر صیب په سیاسي ژوند کښې ډېر سخت وو. په جون ١٩٣٩ء کښې په بنګال کښې حسین شهید سهروردي چې هم داسې حالاتو سره مخامخ وو. څان له د مشرقي پاکستان عوامي مسلم لیګ په نوم خپل څان له جدا یو سیاسي ډله جوړه کړه. د مغربي پاکستان نه ورسره پیر صیب او نواب افتخار آف ممدوټ ملګري شول. ددې یو نوے جمات په شریکه جوړ کړو. او نوم ئې ورباندې د جناح عوامي لیګ کېښودو.

وفات

د پاکستان د تحریک په وخت پیر صیب د خلقو سره ډېرې وعدې کړې وې. اګه چې کله چې نوے ملک جوړ شو. نو په دې کښې به اسلامي او شرعي قانون وي. هسې خو د پیر صیب دا خیال وو. چې د پاکستان د جوړېدو نه پس به خپل روحانیت طرف ته توجه ورکوي. او سیاست به پرېږدي. ولې خلقو په دې مجبور ولو چې اوس هغه خپلې وعدې او لوظونه خو سره ته اورسوه. کتنه - ددې دپاره پیر صیب دا کوشش اوکړو. چې په هره طریقه چې وي. د مسلم لیګ مشرانو ته هغه لوظونه وریاد کړي. او خلقو سره دې شوې وعدې پوره کړي. ولې د حکومت واګې چې لیګیانو ترلاسه کړې نو بیا هغوئې هر څه هېر کړل. د حکومت په واکدارانو اوس داخبرې چرته ښې لګېدې. ډېر زر د پیر صیب غونډې مخلص کارکنان په مخه کړے شو. پیر صیب چې کله پوهه شو چې دده ګندان اوس ددې خلقو سره نه کېږي نو په پاکستان کښې دننه د جمهوریت دپاره ئې ټګ وډو شروع کړل. نتیجه ئې دا اووته چې د ے هم لکه د نورو ډېرو داسې کسانو د ملک په "دښمنانو" کښې اوشمېرلے شو. پیر صیب چې په پاکستان کښې د جمهوریت ختمولو دا کوشش نه اولیدل نو په دې کښې ئې مصلحت اوګڼلو چې څان د سیاست نه یو خوا ته کړي. ورو ورو ئې خپل سیاسي ژوند پرېښودولو. او په کال ١٩٥٥ء خو ئې باقاعده د سیاست پرېښودو اعلان اوکړو. د محمد امین الحسنات ورو ستے ژوند د باچاخان په ملګرتیا کښې تېر شو. هم هغه خدائي خدمتګار چې کوم یو وخت کښې دوئي "کافر" کړي وو. اوس د پیر صیب په ملاتړ ولاړ وو. پیر صیب آخري ورځو کښې خپل ذاتي کاروبار کولو کښې تېر کړو. په ٥ جنوري کال ١٩٦٠ء کښې د خپل یو ذاتي کار په سلسله کښې میانوالي ته

روان وو. چې د فتح جنګ سره خوا کښې ئې موټر ته حادثه وړپېښه شوه. په دې ایکسیډنټ کښې پیر صیب سخت ژوبل شو. او فوراً ئې د راولپنډۍ فوجي هسپتال (COMBINED MILITARY HOSPITAL) یعنې سي ایم ایچ ته اورسولو لیکن د ژوندې ورځې شپې ئې پوره شوې وې. او په ۲۸ جنورۍ کال ۱۹۶۰ء د تحریک پاکستان دا بې لوث بې غرض او مخلص کارکن په حق اورسیدو. بله ورځ یعنې په ۲۹ جنورۍ خپل کلي مانکي شریف کښې خاورو ته اوسپارلے شو. لحد ته باچاخان په خپله کوز کړو.

د پیر صیب په مړینه د پښتو نومورې شاعر فضل حق شیدا چې د پیر صیب ذاتي ملګرے هم وو. او خپله هم هغه وخت ناروغه ئے د ریډنګ هسپتال کښې پروت وو. دا لاندینې شعرونه اوویل.

ه تندر اووهلو باغ کښې لویه ژاله
جوړې غټې حادثې ته ده تیاره
سره غوټۍ مې لا پوره کل شوې نه وه
یوړه ئې درنې چپې د خاورو خوا له
زۀ خو هم مرګونے پروت ووم عزرائیله
د هغۀ په ځائے راغلے به وې ماله

حواله جات

ددې مقالې په تیارۍ کښې دلاندینو موادو نه مدد اخستې شوے دے -

(١) سید وقار علي شاه .

پیر صاحب مانکی شریف سید امین الحسنات اور انکی سیاسی جد وجهد (اردو)

(اسلام آباد ، ١٩٩٠ء)

(٢) Sayed Wiqar Ali Shah,
Muslim League In N.w.f.p. (Karchi 1992)

(٣) Abdul Ghaffar Khan,
My Life And Struggle (Delli Ind).

(٤) Hector Bolitho,
Jinnah: The Creator Of Pakistan (London, 1954).

(٥) Richard Symouds,
The Making Of Pàkistan (Karachi,1976).

(٦) Peter Hardy,
The Muslims Of British India (Karachi 1973).

(٧) N. Mansergh, E.w.r Lumby & P. Moon (Ed).
The Transfer Of Power (London, 1970 - 1983).

(٨) Abul Kalam Azad,
India Wins Freedom (Bombay, 1964).

(٩) Erland Janson,
India, Pakistan Or Pakhitunistan ?

(١٠) عبدالحلیم اثر افغاني ،

روحاني رابطه او روحاني ترون

(مالاکنډ - ت ن) .

(۱۱) بهادر شاه ظفر،
پښتانهٔ د تاریخ په رڼا کښې
(پېښور - ت ن)

(۱۲) فضل حق شیدا
اسوېلي
(پېښور - ت ن)

(۱۳) سردار عبدالرب نشتر
آزادی کی کهانی میری زبانی (اردو)
(کراچی - ت ن)

(۱۴) الله بخش یوسفی
سرحد اور جدوجهد آزادی (اردو)
(کراچی - ۱۹۸۹ء)

(۱۵) فارغ بخاري .
باچاخان (اردو)
(پشاور ، ۱۹۵۷ء)

(۱۶) صفدر محمود
پاکستان مسلم لیگ کا دور حکومت
(لاهور ، ۱۹۷۳ء)

(۱۷) پیر مانکي شریف ذاتي ذخیره ،
مانکي شریف

(۱۸) سید شمس الحسن ذاتي ذخیره ، کراچي

(۱۹) مولانا مدداراللّه ذاتي ذخیره ، مردان

(۲۰) دغه وخت ځینې ورځپاڼې چې په کښې "DAWN"
(Stockholm, 1981)."The Pakistan Times" "Khyber Mail"
شامل دي .

Reg: No. P-146

PASHTO

MONTHLY JOURNAL OF THE PASHTO ACADEMY UNIVERSITY OF PESHAWAR
DEALING WITH THE PASHTO LANGUAGE-LITERATURE-HISTORY-
ARTS-CULTURE & RELEVANT FIELDS

EDITOR: DR. RAJ WALI SHAH KHATTAK

July, August. 1997

PASHTO ACADEMY UNIVERSITY OF PESHAWAR, N.W.F.P.